

Het Zinnetje

I

Zeer dankbare herinneringen bewaar ik aan een – inmiddels overleden – vriend en collega-journalist met wie ik jaren geleden veel gesprekken voerde over religie en met wie ik reisde door Israël. Ik geloof dat de Eeuwige glimlacht als ik hier zijn naam met eerbied noem: Simon. Hij was een orthodoxe jood, deed dagelijks zijn gebeden, onderhield de Sjabbath, at koosjer en had een volstrekt open geest. Zó, dat ik zelfs over joden zomaar grapjes kon maken. En die máákten wij in Israel, hij nog meer dan ik, als we de zwaar fundamentalistische joden door Jeruzalem zagen gaan, de mensen die werkelijk meenden dat ieder stukje grond waar een van de voorvaderen een plasje had gedaan, voorgoed beloofd land was van hen, van hen alleen, de joden. Nee, een zionist was hij niet. Op een hotelkamer in Jeruzalem lazen wij samen een keer dit zinnetje van de profeet Amos: *“Zijn jullie voor mij soms meer dan de Nubiërs, Israël?, spreekt de Levende. Ik heb jullie uit Egypte weggeleid, maar ook de Filistijnen uit Kreta en de Arameeërs uit Kir”*. Het was dit zinnetje dat ons verbond. En ik weet zeker dat hij met mij zou instemmen als ik zeg dat “Nubiërs”, “Filistijnen” en “Arameeërs” staan voor tal van groepen waarover ik deze week in de kranten lees: zoals steeds meer vrouwen die in Egypte in opstand komen tegen clitorisbesnijdenis, of de duizenden Palestijnse vluchtelingen, of de Zimbabweanen die omkomen van de honger vanwege een megalomane dictator, over wie nu eindelijk een profeet als bisschop Tutu zijn stem verhief deze week...

Hadden zij maar olie in de grond, de Zimbabweanen! Waren zij economisch maar een factor van betekenis, de Palestijnen... En met deze constatering zitten wij midden in het boek Amos, de profeet die ziedend is omdat alleen de economie van de welgestelden telt, maar de armen volstrekt aan hun lot worden overgelaten. Dit zinnetje moet de profeet uit de mond zijn gevallen. Misschien dat zo iets een boer als Amos kon overkomen, want was hij een intellectueel geweest, dan was er vast een reflex op gevolgd in de zin van: “moet ik niet wat genuanceerder spreken?” Nee, het is pure woede die als het ware deze woorden uit zijn mond stoot: “...Ik leidde ook de Filistijnen uit Kreta en de Arameeërs uit Kir”. Deze zin lijkt op een zwerfsteen, want nergens anders komt hij voor. Zo’n zwerfsteen is soms, evenals een eenmalig voorkomende cursieve zin in een roman, de sleutel tot het verstaan van het gehele boek. Het is dus opletten geblazen, want je leest er zomaar overheen. En nu wij deze weken op zoek zijn hoe in de Schriften het woordje God groeit, verandert, verschuift, kunnen wij met zekerheid stellen, dat die groei - verandering, verschuiving - zich steeds voordoet in emotionele situaties. Zoals bijvoorbeeld nog in het oudere boek Jozua waarin een jaloezige God het volk Israël opdraagt afscheid te nemen van de afgoden “van de overzijde van de rivier” met de woorden: “jullie moeten nu eindelijk eens kiezen tussen de God van het recht en de afgoden” (Jozua 24). Maar vergeleken met deze jaloezie uit Jozua wordt het pas écht emotioneel in Amos. En hoe meer de emotie hier oploopt, des te sterker markeert zich wie God eigenlijk is. Zeg maar: de ratio *in* de emotie! Bij niemand zoals bij Amos.

II

Zoals gezegd: Amos is een boer. Hij was een schapenfokker en kweekte vijgen. De beelden van de visioenen die hij voor zich ziet komen voort uit het leven van de boer: sprinkhanenplaag, steppebrand, rijp fruit... Nergens is de boer Amos in speculatieve beschouwingen over God geïnteresseerd. Nee, een boer is net als een arbeider, heel concreet. Hij heeft wat lak aan zijn omgeving. Hij brengt immers zijn producten naar de markt in de grote stad in de buurt en heeft niet, zoals de middenstander of de dominee, zijn klanten om zich heen wonen. Hij is ruig, een onbehouden donderpredikant in een decadente tijd. We zijn ongeveer in het jaar 760 voor onze jaartelling. De economische bloei is enorm. De Miljoenennota van koning Jerobeam II gaat alleen maar over voordelen voor de bezittende klasse en staat bol van militaire pronkzucht. Maar de armen worden op zo’n groffe manier onder de voet

gelopen, dat de profeet ziedend is en vanwege zijn grofheid op aandringen van een opperpriesteres wordt uitgewezen (7,10). Het maakt hem alleen maar furieuzer!

En zo is het net alsof hier uit de sociale chaos zomaar een volstrekt nieuw beeld van God tot leven komt. Ja, het is deze sociale chaos, vertolkt in de woede van Amos, dat in Israël het besef over wie God is een forse stap verder komt. Langzaam rijpt het, in vele eeuwen, het beeld van God. Maar soms verspringt het ineens. Zoals ik als kind wel keek naar de kerkklok en wachtte tot ik de grote wijzer zag verspringen: niet een tijd die langzaam voortgaat, maar een klik in de tijd! Het beeld van God verspringt definitief. (En de vraag is interessant, of deze plotselinge verschuiving in het beeld van God zonder deze hevige woede wel tot stand zou zijn gekomen. Maar dit terzijde.) Ik geloof het echt: "Gods groei" is zonder emotie ondenkbaar en het is alleen door crisis dat inzichten onverhoeds een stap verder gaan.

III

Want de God van Israël denkt ineens niet meer in termen van privileges. Deze God heeft niet langer een voorkeur. En het is alsof Amos in dit verdwaald lijkende zinnetje in één keer zeven eeuwen vooruitloopt op teksten die we kennen uit de verhalen rond Jezus: "Er is geen Jood of Griek meer, er is geen slaaf of vrije" (Gal.3,28; Rom.10,12). "God kent geen aanzien des persoons" (Rom.2,11) De klok klikt niet een minuutje maar plotseling enkele uren verder... Er is ineens niets bijzonders meer aan de exodus van Israël uit Egypte. *"Zijn jullie voor mij soms meer dan de Nubiërs, Israël?, spreekt de Levende. Ik heb jullie uit Egypte weggeleid, maar ook de Filistijnen uit Kreta en de Arameeërs uit Kir"*. En laten wij nu weer denken aan de groepen die ik noemde uit de krant: onderdrukte vrouwen in Egypte, gekwelde Zimbabwanen of thuisloze Palestijnen. Want als God de Filistijnen en de Arameeërs uitleidde, zoals Zij Israël wegvoerde uit de slavernij, dan staat het vast dat deze vreemde volkeren een authentiek verlangen hadden naar bevrijding, zoals Israël dat had in Egypte... Dan sluit ook hier de exodus aan op een diep verlangen en leren wij eens te meer deze God kennen als een God "die de sluier van de angst niet scheurde maar optilde". Ook al heeft men geen olie in de grond, geen invloed op politiek en bestuur zoals de vrouwen, of geen werkelijk aanzien in het Witte Huis zoals de Palestijnen: deze God van een woedende boer loopt niet zoals de priester en de leviet in Lucas' vertelling over de Barmhartige Samaritaan voorbij aan het kermen vanuit de sloot! Deze God keert zich toe tot iedere vreemdeling langs de weg. En nu het groepsdenken wordt ingeleverd, rest er slechts één voorwaarde, één eis die voor allen geldt, de ene eis, de ene voorwaarde die ons weer terugvoert in het hart van Amos' spreken: dat men "het recht niet verandert in azijn", "de gerechtigheid niet tegen de grond slaat", "geen geweld en geen onrecht opslaat in zijn paleis", dat men "niet haat degene die recht spreekt in de stadspoort, of verfoeit diegene die de waarheid spreekt", "geen steekpenningen aanneemt" of "op een ivoren bed liggend het lam van de arme oppeuzelt"...

Dik vijftig jaar geleden had Simon een indringende documentaire gemaakt onder de titel *"Er gingen 93 treinen"* waarin hij het lot van al zijn familieleden in de Tweede Wereldoorlog had gedocumenteerd. Nadat de schaamte over zijn joodse afkomst was overwonnen was hij zelf een aantal jaren na de oorlog weer joods geworden, nadat hij zich eerder als een katholiek wat had verscholen in hetzelfde Brabant als waar ik vandaan kom. En misschien hadden we dáárom wel zoveel plezier omdat hij volstrekt zeker van mij wist dat wij, christenen, slechts leentjebuurs spelen bij dit aloude jodendom. Onder dank aan een schapenfokker. En z'n zinnetje...

Amos 9,7

Pieter van Hoof